
Waarom financiert de overheid de kunst?

De kabinetsplannen voor de kunst- en cultuursector zijn ingrijpend. Volgens de betrokkenen disproportioneel en met grote negatieve gevolgen voor de kunstensector. Volgens het kabinet zouden de bezuinigingen echter heilzaam zijn omdat ze kunsten bevrijden van een 'te grote subsidieafhankelijkheid - subsidie-infuus - en dat is ongezond', aldus Zijlstra in zijn brief en interview.

Al eerder werden de aangekondigde plannen met dit argument goedgepraat. Volgens het Financieele Dagblad zouden de kunsten subsidieverslaafd zijn en heeft de kunst de bezuinigingen over zichzelf afgeroepen (20/10/2010) en zorgen de bezuinigingen op de kunst voor een noodzakelijk nieuw elan (16/10/2010). De terminologie is steeds dezelfde: 'het wordt tijd', 'groeï door snoei', of 'je kunt het best zelf'. Al deze opvattingen en plannen doen alsof de overheid al een paar jaar bezig is geld weg te smijten. Tijd voor een overzicht, waarin duidelijk wordt om hoeveel het eigenlijk gaat en wat de overheid voor dat geld terug krijgt¹.

Subsidie = financiering

Allereerst het woord subsidie. Alleen het woord subsidie maakt de kunsten al tot een zielig en afhankelijk clubje, dat niet in staat is zichzelf te bedruipen en door de overheid moet worden geholpen. Maar het gaat bij de kunst niet om steun, het gaat om financiering. Bij de miljarden die de overheid steekt in het openbaar vervoer of de zorg of in het wegennet, zeggen we toch ook niet dat de Nederlandse Spoorwegen of het ziekenhuis worden gesubsidieerd? Dat noemen we financiering. Waarom? Omdat de overheid daar iets voor terug krijgt, zoals spoorwegen en ziekenhuizen bijvoorbeeld. Zelfs als de banken een paar 100 miljard krijgen met als enige tegenprestatie dat ze beloven niet om te vallen, noemen we dat geen subsidie, maar balanssteun. Voor het geld waarmee de overheid de kunst - mede - financiert, krijgt de overheid veel terug: om te beginnen heel veel kunst.

Van de € 9 miljard financieren de overheden 28%

Om hoeveel gaat het eigenlijk? Hoe groot is de kunstmarkt, wie doen er allemaal aan kunst en welk deel daarvan wordt door de overheid gefinancierd? De hoogte van dat >>

¹ De FC vormt de overkoepeling van de Koepel Opera, Kunstconnectie, Kunstfactor, Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten, Nederlandse Museumvereniging, Vereniging van Nederlandse Muziekensembles, Vereniging Openbare Bibliotheken, Vereniging Nederlandse Poppodia- en Festivals, Vereniging Rijksgesubsidieerde Musea, Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties, Vereniging Werkgevers Amateurkunst, Werkgeversvereniging Nederlandse Podia, Werkgeversvereniging Kunst en Cultuur.

bedrag wordt nogal bepaald door wat je allemaal kunst noemt en meerekent: boeken (fictie), film, muziek op een podium en muziek op een CD of internet, muzikles, een theatervoorstelling, een kunstmuseum, het amateurkoor, de muziekinstrumenten-industrie, schildersbenodigdheden, galleries, kunstveilingen, enz. Als we dat allemaal meetellen, inclusief de kunstindustrie voor boeken, film en muziek, dan praten we over een markt van een € 8 - € 9 miljard. En dan laten we alle radiomuziekzenders, het kunstvakonderwijs, vormgeving, architectuur en particuliere bestedingen aan monumentenzorg nog buiten beschouwing. Tellen we de hele cultuursector dan komen we zelfs aan € 18 miljard, volgens tellingen van het ministerie van OCW zelf. Als we ons beperken tot de kunsten, draagt de overheid aan deze markt rond de € 2,6 miljard bij, ca. 28%. De gemeentes zijn met ca. € 1,6 miljard de belangrijkste overheidsfinancier, het rijk zit er voor iets minder dan € 1 miljard in en de provincies doen nog voor ca. € 200 miljoen mee.

Deze overheidsfinanciering gaat voor het leeuwendeel naar erfgoed (25% voor musea, monumenten), podiumkunsten (25% gezelschappen, podia, festivals), bibliotheken (25%) en actieve kunstbeoefening respectievelijk kunstles (15%), vooral aan kinderen en jongeren. De overige 10% wordt nog besteed aan beeldende kunst, film, schrijven en aan een aantal sectorinstituten, die fungeren als kennisinstituten voor de diverse kunstdisciplines.

De hele bevolking doet aan kunst

99% van de bevolking doet aan kunst: we bezoeken musea, spelen gitaar in een band, gaan naar een theater of festival, lezen romans, zijn lid van de bibliotheek, luisteren naar muziek op iPod of CD, hebben een schilderij of poster aan de muur hangen en fotograferen, filmen of zijn bezig aan een roman (1 miljoen mensen is daarmee bezig). Wie bij deze bezuinigingscampagne (bezuinigingsshetze??) het woord 'elite' of 'linkse hobby' in de mond heeft genomen weet duidelijk niet waar hij het over heeft. Er is niets elitairs aan een iPod in je oor, Frans Bauer, een rondvaart langs de grachten, een bezoek aan een bioscoop of festival, het lidmaatschap van een bibliotheek of het lezen van een roman. Laat staan dat er een politieke voorkeur aan deze massale kunstbeoefening te ontleen zou zijn. Ook als we alleen kijken naar de plekken waar de overheid meefinanciert zijn die niet bijzonder links of elitair: tentoonstellingen, musea, theaters, poppodia, festivals, bibliotheken, het zijn deze door gemeenten gefinancierde voorzieningen waar iedereen van profiteert. Het bezoek aan de rijksgefinancierde podiumkunstinstituten (orkesten, opera, dans, toneel) telt relatief wat meer hoger opgeleiden en mensen van welstandsklasse A, maar het is zeker niet zo dat de lager opgeleiden en minder welgestelden er niet heen gaan, die gaan alleen wat minder vaak (TNS/NIPO 2007). Als we ons beperken tot kunstbezoek buiten de deur, doet 90% van de bevolking daaraan mee en tellen de monumenten, bioscopen, theaters, musea en bibliotheken ruim 150 miljoen bezoeken per jaar. Kunst wordt wel eens tegenover sport gezet, alsof daar wel iedereen aan mee zou doen en wedstrijden bezoekt. Dat is niet het geval. Sport trekt aanzienlijk minder mensen (60% sport zelf, maar slechts 39% bezoekt wedstrijden) en het is ook niet zo dat sport niet wordt gesubsidieerd. Ook het betaalde voetbal wordt ruim gesubsidieerd door aanschaf en herstel van stadions, regelmatige 'balans steun' als een club dreigt om te vallen en omvangrijke inzet van politie en hulpdiensten. De politie-inzet voor Lowlands met 50.000 bezoekers kan worden geleverd door de lokale dienders van Biddinghuizen, terwijl er aanzienlijk meer mensen naar het Haags Gemeentemuseum gaan dan naar de wedstrijden van ADO Den Haag.

Dan betalen ze het toch zelf? De overheid zorgt voor kwaliteit, spreiding en startkapitaal

Als mensen dan zo ontzettend van kunst houden, waarom betalen ze er dan niet helemaal zelf voor en moet de overheid nog meefinancieren? Het meest voor de hand liggende antwoord is dat het nooit anders is geweest. Sinds de mensheid het stadium van de grot verliet (bij een walmende kaars grotverhalen vertellen en grotschilderingen maken) zijn de kunsten omarmd en gefinancierd door de politiek: vorstenhuizen, de kerk, gemeentebesturen en nachtwachten. De motieven daartoe waren allereerst van politieke aard: indruk maken op eigen volk en het imponeren van buitenlands bezoek, maar de resultaten ervan koesteren we nog altijd in onze druk bezochte musea. Nog steeds is indruk maken een motief als besloten wordt het Nederlands Danstheater mee te nemen op een handelsmissie naar Japan, maar daarnaast streeft de democratische overheid met de financiering van de kunst ook democratische doelen na: kwaliteit, toegankelijkheid en variëteit. Dat zijn sinds halverwege de vorige eeuw de officiële doelstellingen van overheidsbeleid voor de kunsten en de overheidsfinanciering draagt daar veel aan bij. Zonder overheid zou vrijwel elke groep groter dan 7 man/vrouw van het podium verdwijnen, omdat kaartjes daarvoor onbetaalbaar worden, tenzij je er een stadion voor weet te vullen. De grote musea, dansgezelschappen, de opera, symfonische muziek, flink bezet toneel, het zou niet meer betaald kunnen worden. Nieuwe ontwikkelingen, dure kunstvormen met een hoog marktrisico, zoals een Nederlandstalige film, zouden veel minder plaats vinden. 'Alles is Liefde', of 'Komt een vrouw bij de dokter' worden met behulp van overheidsfinanciering net de risicodrempel over geholpen, waardoor ze gemaakt kunnen worden. Pas achteraf kun je vaststellen dat ze een groot succes zijn. Van de 400 theaters, concertzalen, poppodia en festivals zou meer dan de helft de deuren moeten sluiten omdat het - stukje (25% - 40%) - overheidsgeld dat zij krijgen net de onrendabele top dekt, en wie overblijft zou nog eens de helft van het programma moeten schrappen omdat dat wel mensen trekt, maar niet voldoende om alle kosten te kunnen dekken. Ook van de musea zou meer dan de helft zijn deuren moeten sluiten. Musea en theaters zouden alleen nog in 20 - 30 grote steden bedrijfsmatig kunnen functioneren en de daar gebrachte tentoonstellingen en voorstellingen zouden bijna allemaal uitverkocht zijn, omdat tentoonstellingen en voorstellingen die het risico hebben niet uitverkocht te raken niet meer worden geboekt. En bijna iedereen die nu beroemd is en het zelf goed kan redden, zoals onze grote cabaretiers of schrijvers, is ooit klein begonnen en was toen niet uitverkocht en mede door de overheid gefinancierd.

Kunst maakt slimmer, zorgt voor welvaart en verbindt mensen

Een democratische overheid krijgt door kunstfinanciering echter nog veel meer terug dan mooie, gespreide en zich ontwikkelende kunstvormen. Kunst en cultuur maken mensen slimmer, zorgen voor economische welvaart en verbinden mensen met elkaar. Muziekles maakt kinderen geconcentreerder en sociaal vaardiger, kunstbeoefening geeft zelfvertrouwen, theater- en filmbezoek leert ons om te gaan met morele dilemma's, helpt om ons in anderen te verplaatsen en met het leed van anderen mee te voelen, beeldende kunst relateert de dagelijkse zorgen en scherpt het denken. Kunst en cultuur brengen welvaart omdat mensen willen wonen in een gemeente waar 'iets te doen is' en daarin spelen kunst en cultuur een belangrijke rol. De aantrekkelijkheid van een stad is niet langer de werkgelegenheid, maar de verblijfskwaliteit: wonen, onderwijs,

vrije tijd, kunst en cultuur. Voor het werk pendelen mensen heen en weer, daarom zijn er zoveel files. In de reeds begonnen krimp van de Nederlandse bevolking trekken mensen naar de steden en niet naar de dorpen op het platteland. Toeristen komen naar Nederland voor de bollen, maar ook voor Rembrandt en Van Gogh. Tot slot verbinden de kunsten mensen. Niet alleen omdat mensen samen naar een tentoonstelling, film of voorstelling gaan, maar ook omdat ze daarover napraten, omdat de gezamenlijke beleving ons op een vredelievende manier op elkaar betreft. Kunstenaars excelleren, vaak in een gezamenlijk elkaar tot grote prestaties opzweepend optreden en hun excellentie leidt tot applaus.

Kwaliteit, verscheidenheid en toegankelijkheid van de kunst, maar ook een bijdrage aan onze morele intelligentie, troost bij tegenspoed, gemeentelijke welvaart en onderlinge betrokkenheid, dat is wat de overheid terug krijgt voor zijn investering. Dat is niet weinig.

En dan is het flauw om - zoals sommigen doen - Den Haag te vergelijken met New York. Natuurlijk 'wint' New York dan en doen ze het daar - met 7 miljoen inwoners en 50 miljoen toeristen - met veel minder subsidie. Wie echter Den Haag vergelijkt met Washington weet dat het beter toeven is in Den Haag, laat staan dat we Utrecht vergelijken met Minneapolis of Djneprpropovsk. Het is die (Europese) verblijfskwaliteit die de Amerikaanse econoom Jeremy Rifkin ertoe brengt het te hebben over de European Dream (2005).

Natuurlijk kan het ook voor (iets) minder, maar dan wel met beleid en visie

Maar kan er dan niks worden bezuinigd? Natuurlijk kan dat. Als ons wordt gevraagd of er geen onevenwichtigheden in overheidsfinanciering zitten die onnodig geld kosten, of er niet teveel talent wordt verspild, of er niet harder gewerkt kan worden aan het bedenken van meer particuliere geldstromen, dan zeggen we daar allemaal ja op. Dan zijn we bereid daarvoor plannen op tafel te leggen om zo de overheidsfinanciering van de kunst effectiever en efficiënter te maken. Maar nu hebben we te maken met een visieloze en buiten proportionele bezuiniging van 25% op de rijksbegroting, 13% prijsstijging (btw van 6% naar 19%) van toegangkaartjes voor de podiumkunsten en beeldende kunst en nog eens enkele 10-tallen procenten vanwege de aankomende omvangrijke bezuinigingen bij gemeenten. De rijksbegroting wordt met 8% geschoren (18 miljard). Waarom de kunsten dan met 30%? En wat steekt daar voor visie achter? Groei door snoei? De kunsten willen van harte bijdragen aan het gezond maken van de overheidsfinanciën en zien zelfs mogelijkheden de bezuinigingen te gebruiken voor enkele noodzakelijke hervormingen binnen de sector, maar dat vraagt om een snoeischaar (groei door snoei) en scalpel en niet om een bijl. Eenmaal omgehakt valt er weinig meer toekomstgericht te knippen en wie in de haast zijn haar te kortwieken zijn hoofd afhakt hoeft inderdaad nooit meer naar de kapper.

Hans Onno van den Berg
Voorzitter Federatie Cultuur
Oktober 2010 / juni 2011